

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM, FAN
VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

URGANCH DAVLAT UNIVERSITETI

ILM SARCHASHMALARI

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasining FILOLOGIYA, FALSAFA, FIZIKA-MATEMATIKA hamda PEDAGOGIKA fanlari bo‘yicha doktorlik dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrdir.

5/2-son (may 2024)

**Ilmiy-nazariy, metodik jurnal
2001-yildan nashr qilina boshlagan**

Urganch – 2024

MUNDARIJA *** СОДЕРЖАНИЕ *** CONTENTS		
FIZIKA-MATEMATIKA		
Atanazarova Shoirra Erkinovna	Maxsus tipdagi moslangan manbali manfiy tartibli yuklangan modifitsirlangan Korteveg-de Friz tenglamasini integ-rallash	3
Namozov Jasur Shoqulovich	To'g'ri to'rtburchakli uch qatlamli qovushoq-elastik plas-tinkaning erkin tebranishi	7
Xujamov Jumanazar Urozmetovich, Iskandarova Zarnigor G'ayrat qizi	Butun koeffitsiyentli chiziqli tenglamaning butun yechimi mavjudligi haqida	13
Raxmonov Zafar Ravshanovich, Yarmetova Dilafro'z Ibodulla qizi, Islomov Bobur	O'zgaruvchan zichlik va manba bilan berilgan chiziqsiz parabolik tenglama yechimlarining xossalari	18
Mirzoyeva Gulzira To'raqul qizi	Deformatsiyalanuvchi muhitda joylashgan bo'lakli bir jinsli suyuqlikli silindrik jismdagi to'lqinlarning difraksiyasi	23
FALSAFA		
Qodirov Muhammadjon	Sharq falsafasida islomiy ma'rifat, madaniyat va ma'naviy qadriyatlar talqini	31
Odilov Nodirbek Odil o'g'li	Mehnat huquqiga oid munosabatlarning ijtimoiy-falsafiy tahlili	33
Atabayev Qodirjon Komilovich	Ichki ishlar rahbar xodimlari axloqiy madaniyatining ijtimo-y-falsafiy tavsifi	36
Sidikov Sardor Nematullayevich	Yo'l harakati qoidalariga rioya qilishning axloqiy-falsafiy asoslari	39
TILSHUNOSLIK		
Nurmanov Furqat Ismoilovich	O'zbek tili fonetikasida unli tovushlar tasnifining takomil-lashishi	42
Yakubov Jamoliddin, Ruzimetov Xamidjon	O'zbek va fransuz tillarida paralingvistik munosabatlar-ni ifodalaniishi	45
Daulanova Xolida Iskandarovna	Murakkab terminlarning semantik munosabatlari	52
Ibragimova So'g'diyona Ikrom qizi	Evfemizmlarning pragmatik vazifalari	56
Jo'raxolova Bahora Qurbonboyevna	Konseptual metafora turlarining tasnifi	58
Xolisov Azizbek Shokirjon o'g'li	Arxitektura va qurilish terminlarining tipologiyasi	61
Nurillayev Hamza	Ingliz va qoraqalpoq tillarida somatik frazeologizmlarning o'rganilish darajasi	63
ADABIYOTSHUNOSLIK		
Atamurodova Feruza Tashmurotovna	XX asr ingliz adabiyotida epik turkum janri tipologiyasi	66
Shapsanova Feruza Muzaffarovna	Ingliz ekzistensializm adabiyotida drama va uning o'ziga xos xususiyatlari	68
Botirova Shaxlo Isamiddinovna	Noan'anaviy qissachilikda evrilish metamorfozasi	72
PEDAGOGIKA		
Jovlijev Baxtiyor Xolbayevich, Mavlyanov Muzaffar Namazovich	Imkoniyati cheklangan bolalarga mashg'ulot o'tish xusu-siyatlari	76
Xonqulov Ulug'bek Xursanaliyevich	Ixtisoslashtirilgan maktablarda trigonometriyani ilustrativ metod asosida o'rganish imkoniyatlari	79
Kamolova Azimaxon Odiljon qizi	Pedagogik faoliyat jarayonlarida o'qituvchining salomatlik madaniyatini shakllantirish	84
Mirzayev Akramjon O'ktamjonovich	Boshlang'ich sinf o'qituvchilarining 3-sinf o'quvchisiga kasr son tushunchasini o'rgatish metodikasi	87
Jumagulova Aziza Abduljalil qizi	Boshlang'ich tayyorgarlik bosqichidagi dzudochilar jismo-niy sifatlarining rivojlanishini nazorat qilish, texnik-taktik va jismoniy tayyorgarligining pedagogik asoslarini takomil-lashtirish	90
Masharipov Azamat Komuljonovich	Sport-sog'lomlashtirish turizmi bilan shug'ullanuvchi tala-ba-yoshlarning funksional holati dinamikalari	94
Rustamova Davlatxon Toyirjon qizi	Ma'nodosh so'zlar boshlang'ich sinf o'quvchilari nutqini rivojlantirish vositasi sifatida	98
Qutekeeva Roza Artikovna	Akademik vokal darsida talabaning nafas olishi va uni mus-tahkamlashi uchun pedagog tomonidan olib boriladigan mashqlarning ahamiyati	101

Axunjonov Alisher	Shaxmat kichik yoshdagi maktab o'quvchilarining kreativ qobiliyatlarini shakllantiruvchi didaktik vosita sifatida	103
Buriyev Akbar Yuldoshevich	Amaliy mashg'ulotlarda neft va gaz sohasi bo'lajak muhandislarining kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish	108
Abdurashidova E'zoza	Innovatsion-pedagogik texnologiyalar yordamida maktabgacha yoshdagi bolalarni tanqidiy fikrlashni o'rgatish	111
Berdaliyeva Gulasal Abduqunduzovna	Raqamli ta'lim muhitida umumiy o'rta ta'lim maktablari o'qituvchilarini kasbiy rivojlantirishning didaktik ta'minotini takomillashtirish	113
Maxmarizaev Xurshid Otaqulovich	Oliy ta'lim muassasalarida jismoniy tarbiya va sportni rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari	117
Maxmanov Ergash Binoqulovich	Fizikadan amaliy mashg'ulotlarda bo'lajak muhandislarining kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish	121
Turayev Sirojiddin Juraqobilovich	Bo'lajak professional ta'lim o'qituvchilarini kasbiy faoliyatga tayyorlashda raqamli texnologiyalar asosida loyihalashtirish	124
Matniyazova Aziza Baxtiyarovna	Bo'lajak o'qituvchilarning loyihalashtirish kompetensiyasini shakllantirish	128
Fozilova Odina Nabiyevena	Maktabgacha ta'limda o'yinlar orqali o'qitish	131
Djuraeva Mokhira Tursunovna	Lexical and Grammatical Errors that Students Make during English Discussions	134
Buranova Lola Uktamovna	The Study of Peculiar Features of Monologue Speech in Teaching Foreign Language	137
Tangriyev Valisher Azamovich, Togaymurodov Dilshod Dilmurodovich	The Role of Artificial Intelligence in English Language Teaching: Innovations and Opportunities	141
Ibadullayeva Malika Khamdambek qizi	Formation of Independent Study Skills of Student on the Basis of Modern Technologies	145
Amanov Akmal Aripjonovich	The Concept of Intercultural Communication and its Importance in Foreign Language Classes of Undergraduate Students of Higher Education System	148
ILMIY AXBOROT		
Masharibova Roxat Ozadovna	Kommunikantlar fe'l-atvorini ifodalovchi birliklarning sotsial xoslanishi	151
Tuxtaxodjayeva Nargiza Akmalovna	Universal lingvokulturremalarni tarjima qilish muammolari	155
Abduvaxabova Dilnoza Nurmaxamatovna	Badiiy tarjimaning o'ziga xos xususiyatlari	161
Zaripova Aziza Shaxobiddinovna	O'qitish strategiyalarini rivojlantirishda geografiya sohasiga oid terminlardan foydalanishning ahamiyati	163
Kamalova Dilfuza Enuarovna	Yozuvchi Abdimurat Otajanov asarlarining kompozitsion xususiyatlari	168
Bo'ronova Mekkamtoish Xoliqulovna	O'zbek va ingliz tillarida "yaxshilik va yomonlik" mavzusiga oid bo'lgan maqollarning o'xshash hamda farqli jihatlari	170
Boboqulova Iroda Sulaymonovna	O'zbek tili: xalq madaniyatida kinoya tarixi	173
Kurbonova Nargiza Samadovna	Virtual platformalar yordamida tarjimaga o'rgatish masalalari	175
Rajabova Zamira Ravshanbekovna	O'g'il va qiz bolalarning psixik jarayonlaridagi farqlar: diqqat va xotira	178
Xojanazarov Tolibek	Berdaq nomidagi Qoraqalpog' davlat akademik musiqali teatri rivojlanishida opera san'atining tutgan o'rni	181
Тагаева Тамара Баходировна	Особенности метафорического создания традиционного и психологического портрета героев в романе С.Моэма «Луна и грош»	184
Абдухакимова Дурдона Мамаджановна	Танцевальное искусство узбекистана: традиции и современность	187
Sagdullaeva Laura Khakimjanovna	Ingliz hajviyasining lingvomadaniy xususiyatlar fenomeni	189
Valieva Nargizakhon Zamir kizi	Verbalization of Concept Heart at the Lexical Level	192

bu inson, uning barkamol rivojlanishi, farovonligi, shaxs qiz iqishlarini amalga oshirish, sharoitlarini ta'minlash, mas'uliyatini his qilar ekanmiz, tinglovchilarida mustaqillik, mehnatsevarlik, erkinlik, ijodkorlik, tadbirkorlik, ishbilarmonlik kabi sifatlarini shakl lantirish, ularni intizomlilik, do'stlik, birdamlikda kasbiy faoliyat yur itishida o'quv adabiyotlar yangi avlodini yaratish va amalda joriy etilishi orqali o'z oldimizga qo'yilgan pirovard maqsadimizga erishishimizga imkon beradi.

Raqamli ta'lim muhitida umumiy o'rta ta'lim maktablari pedagog kadrlarini malakasini oshirish jarayonida uzlsiz kasbiy rivoj lantirishning didaktik ta'minoti mazmunan rivojlantirildi: Davlat ta'lim standartlari asosida malaka oshirish kurslari ishchi dasturi tarkibiga qo'shimchalar kiritildi: yangi adabiyotlar qo'shildi, malaka oshirishning pedagogik texnologiyalari kiritildi, baholash mezonlari takomillashtirildi, internet saytlariga havolalar berildi. Rivojlantirilgan mazmun asosida "Pedagogik mahorat" darsligi ishlab chiqilib, malaka oshirish kurslariga joriy qilindi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

- (1). Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Харакатлар стратегияси тўғрисида»ги фармони. Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари тўплами. Т., 2017, 39-бет.
- (2). Покасов В.Ф. Управление качеством образования современной школы (методические материалы). Автор-состав, Ставрополь, 2012, 145 с.
- (3). Гомулина Н.Н. Применение новых информационных и телекоммуникационных технологий в школьном физическом и астрономическом образовании. Дисс. канд. пед. наук, 13.00.02. М., МГПУ, 2003, 332 с.; РГБ ОД, 61:03-13/1698-6.
- (4). Хамидов В.С. Таълим тизимида кескин бурилишга сабаб бўлган 4 дастур ҳақида. «Infocom.uz», Тошкент, 2010, 1-сон, 54–57-бетлар.
- (5). Шоштаева Е.Б. Интегральная технология обучения как основа повышения качества образовательного процесса. Автореф. дис. канд. пед. наук, Карачаевск, 2003, с. 23.
- (6). Хамидов В.С. Таълим тизимида кескин бурилишга сабаб бўлган 4 дастур ҳақида. «Infocom.uz», Тошкент, 2010.
- (7). Turaev S.J. Methods of the using of software program Microsoft Excel in practical and laboratory occupation on physics, Scientific Bulletin of Namangan State University, 2019.
- (8). Смолкин, А.М. Методы активного обучения. Метод. пособие для преподавателей и организаторов проф. и экон. обучения кадров, М., «Высш. шк.», 1991, с. 175.
- (9). Психология и педагогика. Под ред. Абульхамовой К.А., Васиной Н.В., Лаптева Л.Г., Сластенина В.А. М., «Совершенство», 1998.
- (10). Махмадиев Б.С. MathCAD тизимида ишлаш асослари. Ўқув қўлланма, Қарши. 2012, 144 бет.

**Maxmarizaev Xurshid Otaqulovich (Shahrisabz Pedagogika instituti
"Jismoniy madaniyat" kafedrası o'qituvchi)
OLIIY TA'LIM MUASSASALARIDA JISMONIY TARBIYA VA SPORTNI
RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK SHART-SHAROITLARI**

Annotatsiya. Ushbu maqolada jismoniy tarbiya nazariyasi va amaliyotida jismoniy tayyorgarlik atamasi "jismoniy holat", "jismoniy rivojlanish", "jismoniy sifatlar" kabi iboralarning asosini tashkil etadi. Bu ijtimoiy-pedagogik jarayon sifatida kishilarning yoshi, jinsi, salomatligi, istak va qiziqishlari bilan bevosita bog'liq. Talabalarni jismoniy tarbiya dasturi talablarini bajarishga tayyorlash, sportchilarning mahoratini oshirishda ularning jismoniy tayyorgarliklarini ta'minlash kabi muhim.

Kalit so'zlar: jismoniy tarbiya, rivojlantirish, pedagogik, shart-sharoitlar, muassasa, texnologiyalar, individuallashtirilgan, tarbiyaviy muhit.

**Махмаризаев Хуршид Отақулович (преподаватель кафедры "Физкультура"
Шахрисабзского педагогического института)
ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ РАЗВИТИЯ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ И СПОРТА В
ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ**

Аннотация. В данной статье, посвященной теории и практике физического воспитания, термин физкультура лег в основу таких выражений, как "физическое состояние", "физическое развитие", "физические качества". Физкультура как социально-педагогический процесс напрямую связана с возрастом, полом, здоровьем, желаниями и интересами людей. Подготовка студентов к выполнению требований программы физического воспитания так же важна, как и обеспечение их физической подготовленности при обучении спортсменов.

Ключевые слова: физкультура, развитие, педагогика, условия, учреждение, технология, индивидуализированная, образовательная среда.

Makhmarizaev Khurshid Otakulovich (Teacher of the Department of Physical Education of the Shakhrisabz Pedagogical Institute)

PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE DEVELOPMENT OF PHYSICAL CULTURE AND SPORTS IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Annotation. This article is dedicated to the theory and practice of physical education, the term “physical education” formed on the basis of such expressions as “physical condition”, “physical development”, “physical qualities”. As a socio-pedagogical process, it is directly related to age, gender, health status, desires and interests of people. Preparing students to meet the requirements of the physical education program is just as important as ensuring their physical fitness in the preparation of athletes.

Key words: physical education, development, pedagogy, conditions, institution, technology, individualized, educational environment.

Kirish. Jamiyatimizda sog'lom turmush tarzini shakllantirish, aholining, ayniqsa, yosh avlodning jismoniy tarbiya va ommaviy sport bilan muntazam shug'ullanishi uchun zamon talablariga mos shart-sharoitlar yaratish, sport musobaqalari orqali yoshlarda o'z irodasi, kuchi va imkoniyatlariga bo'lgan ishonchni mustahkamlash, mardlik va vatanparvarlik, ona-Vatanga sadoqat tuyg'ularini kamol toptirish, shuningdek, yoshlar orasidan iqtidorli sportchilarni saralab olish ishlarini tizimli tashkillashtirish hamda jismoniy tarbiya va ommaviy sportni yanada rivojlantirishga yo'naltirilgan keng ko'lamli ishlar amalga oshirilmoqda.

Shu bilan birga, mamlakatimizning barcha hududlarida ommaviy sportning inson va oila hayotidagi muhim ahamiyati, uning jismoniy va ma'naviy sog'lomlikning asosi ekanini targ'ib-tashviq qilish, hayotga katta umid bilan kirib kelayotgan yoshlarni zararli odatlardan asrash, ularga o'z qobiliyat va iste'dodlarini ro'yobga chiqarishlari uchun zarur shart-sharoitlar yaratish, ular orasidan iqtidorli sportchilarni saralab olish hamda maqsadli tayyorlash tizimini takomillashtirish borasida muhim va dolzarb vazifalar turibdi.

Jismoniy tarbiyaning vazifalari quyidagilardan iborat:

- insonni faoliyatidagi jismoniy holatlarga tayyorlash va ularni baholash;
- jismoniy tayyorgarlikning umumiy va maxsus xususiyatlari bilan talabalarni tanishtirish;
- jismoniy tayyorgarlikning ijtimoiy-mehnat sharoitlaridagi o'rni, vazifasi va mazmuni bilan tanishtirish;
- jismoniy tayyorgarlikning yosh, jins va salomatlikka qarab qo'llanilish usullarini o'rgatish va boshqalar.

Talabalar o'quv va sport mashg'ulotlari hamda musobaqalarda egallagan malakalarini doimo takomillashtirib borishlari, keyingi ish jarayonlarida bundan maqsadli foydalanishlari lozim. Yuqorida ta'kidlangan jismoniy tarbiya vositalari (turli xil mashqlar), qo'llaniladigan usullar jismoniy tayyorgarlikka asos bo'la oladi. Ya'ni, tezlik, chaqqonlik, epchillik, kuchlilik, chidamlilik kabi jismoniy sifatlarning ilk bor shakllanishi va ularni mukammallashtirishga nazariy va amaliy jihatdan yo'l ochib beradi.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili (Literature review). Jismoniy tarbiya nazariyasi, jismoniy tarbiya va sportni boshqarish, jismoniy madaniyat va sport tarixi, shuningdek, sport turlari bo'yiga davlat tilida yangi darsliklar, o'quv-uslubiy qo'llanmalar yaratilmoqda. Shunga qaramasdan, sog'lom turmush tarzini shakllantirish va uni yoshlar hayotiga joriy etishda, takomillashtirishda jismoniy tarbiya va sportning o'rni haqida mukammal ishlangan qo'llanmalar yo'q. Yaratilgan ba'zi bir qo'llanmalar ham faqat gigiyenik qoidalar, kundalik rejimlar, kasallikning oldini olish yoki uni davolash kabilarnigina o'z ichiga olgan [2].

Tadqiqot metodologiyasi (Research methodology). Pedagogika oliy ta'lim muassasalarida jismoniy tarbiya va sportni rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlarining tadqiqot metodologiyasi quyidagi bosqichlardan iborat.

Tadqiqotning maqsadi. Tadqiqot boshlanishi uchun jismoniy tarbiya va sport sohasidagi pedagogik shart-sharoitlarini tushunish va belgilash juda muhimdir. Bu tadqiqotning asosiy maqsadlarini aniqlash, masalan, talabalar va o'qituvchilar uchun eng samarali o'qish usullarini aniqlashga yordam beradi.

Ma'lumotlar yig'ish. Jismoniy tarbiya va sport sohasidagi pedagogik shart-sharoitlarining tadqiqoti uchun kerakli ma'lumotlarni yig'ish. Bu ma'lumotlar, oliy ta'lim muassasalaridagi jismoniy tarbiya va sport darsliklari, o'qituvchilar va talabalar orasidagi mulohazalar va ilmiy maqolalar orqali to'plashi mumkin.

Tuzilish va rejalashtirish. Tadqiqotning tuzilishi va rejalashtirilishi, masalan, qaysi metodlar va texnikalar qo'llanilishi, qanday ma'lumotlar to'plash va tahlil qilish, va qanday natijalar tushirilishi kerakligini aniqlashga yordam beradi.

Amaliy mashg'ulotlar tashkil etish. Jismoniy tarbiya va sport sohasidagi pedagogik shart-sharoitlarini tadqiq qilish uchun amaliy mashg'ulotlar tashkil etish juda muhimdir. Bu mashg'ulotlar, tadqiqotchi-larga real jismoniy tarbiya va sport darslarida amaliyot olish imkoniyatini beradi.

Metodologiya, jismoniy tarbiya va sport sohasidagi pedagogik shart-sharoitlarini rivojlantirishga qaratilgan tadqiqotla olib borish uchun qulay va samarali yo'l bo'lib, oliy ta'lim muassasalarida jismoniy tarbiya va sport sohasidagi pedagogik faoliyatni yanada rivojlantirishda yordam beradi.

Jismoniy mashqlar shaklan va mazmunan xilma-xildir. Ularni quyidagi asosiy guruhlarga bo'lish mumkin.

Ertalabki gigiyenik gimnastika mashqlari, ya'ni, gavda harakati, ayniqsa bo'g'inlarni ishga soluvchi har xil harakatlar (yurish, yugurish, sakrash, egilish, burilish, siltash, cho'zilish va boshqa mashqlar).

- Bo'sh vaqtlarda (dam olish kuni, kechki paytlar va ertalab) umumrivojlantiruvchi jismoniy harakatlar qilish. Bunda aniq maqsad yo'lida (chiniqish, kuch orttirish–kulturizm va hokazo) maxsus mashqlar (osilish, tortilish, tosh ko'tarish, yugurish, futbol o'ynash va boshqalar) bilan shug'ullanish.

- O'quvchi-yoshlar va talabalar jismoniy tarbiya darslarida bajaradigan mashqlar, o'yinlar, musobaqalar va boshqalar.

- Sport to'garaklaridagi mashg'ulotlarda ishtirok etish.

- Dam olish kunlari va ta'til paytlarida sayohatlarga chiqish.

Deyarli barcha mashqlar va turli harakatlarni bajarishda xilma-xil usullardan foydalaniladi va ularning me'yorlari ham turli-tuman bo'ladi. Masalan: bir joyda o'tirib-turish mashqlarini kimdir tez va kimdir sekin bajaradi. Kimdir bu mashqni 5–10 marta takrorlay oladi, boshqasi esa 20–30 marotaba takrorlashi mumkin. Bunday holatlar barcha turdagi mashqlar, faol harakatlarda ham uchraydi. Demak, shug'ullanuvchining salomatligi va jismoniy holatiga qarab mashqlarni tanlash hamda ularni boshqarish yo'llari, miqdorlari, hajmlarini ustozlar hamda har bir kishi bilishi shart. Sog'lom turmush tarzini yaratishda sport tur-larining, ayniqsa suzish, futbol, yengil atletika, sport o'yinlari, piyoda yurish sayohati muhim ahamiyatga ega. Shu sababdan ham ko'pchilik yoshlar, hatto katta yoshdagilar ham sportning u yoki bu turi bilan doimiy ravishda shug'ullanishadi.

Ko'pchilik talabalar va sportchilar boks, shaxmat, tennis, sharqona yakka kurashlar va boshqa sport turlari bo'yicha xalqaro turnirlar hamda jahon birinchiliklarida yuqori natijalarga erishmoqda [5].

Tahlil va natijalar (Analysis and results). Oliy ta'lim muassasalarida jismoniy tarbiya fanining mashg'ulot darslari va sport to'garaklari talabalarni insonparvarlik ruhida, o'z mutaxassisligi bo'yicha zamonaviy talablarga mos ravishda tayyorlashda ijtimoiy fanlarning ajralmas bir qismi hisoblanadi. U har bir talabaning o'z kasbini egallashga jismonan tayyorlanishiga, shaxs sifatida shakllanishida muhim bir vosita bo'lib xizmat qiladi. Shu bilan birga, u sog'liqni mustahkamlash omili bo'lib, talabaning kelajakda yetuk mutaxassis bo'lib yetishishida muhim ahamiyat kasb etadi.

Jismoniy tarbiya va sport talabalarining kun tartibidan muhim o'rin olgan, o'quv muassasalarida va talabalar turar joylarida sport to'garaklari ishlab turibdi. To'garaklarni yuqori malakali jismoniy tarbiya o'qituvchilari va sport ustozlari boshqarib borishadi. Bu o'quv muassasalarida talabalar, o'qituvchi va sport ustozlari boshchiligidagi jismoniy tarbiya va sport bilan amaliy shug'ullanishdan tashqari ilmiy izlanish ishla-rini ham olib borishadi.

Oliy ta'lim muassasalaridagi ta'lim dasturi shaxsning o'quv jarayonida o'quv-tarbiya, jamoat ishlari bilan birga jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari bilan shug'ullanishga bo'lgan ehtiyojini qanoatlantir-maydi. Talabalar o'qish davomida jismoniy tarbiya va sport faoliyati shakllari bilan tanishib chiqishadi. Talabalar jismoniy tarbiya va sport bilan shug'ullanganda, o'z oldiga quyidagi maqsadlarni qo'yadi:

- o'z sog'ligini mustahkamlash, har tomonlama jismonan rivojlanish, jismoniy harakatlarni tarbiya-lash, organizmining kasallikka bardoshligini, mehnat unumdorligini oshirish;

- aql-idrok faoliyatini faollashtirish va toliqishni yengishga qaratilgan vositalarni topish. Kommuni-kativ tarbiyaning mazmuni talabaning o'z o'rtoqlari bilan muloqatda bo'lishi, o'quv guruhidagi do'stlari bilan aloqani mustahkamlashi, irodasini tarbiyalash, mehnatdan qochmaslikdir. Pedagog-tashkilotchi, ja-moatchi-yo'riqchi, tarbiyachilik, sport bo'yicha hakamlik, ommaviy jismoniy tarbiya va sport tadbirlari-niing tashkilotchisi qobiliyatini, malaka va ko'nikmalarini tarbiyalab boradi [6].

Jismoniy tarbiya pedagogik jarayon bo'lib, yosh avlodning sog'lig'i, jismonan yetukligi, ijtimoiy fa-olliigi, axloqan sog'lom o'suvchi avlodni shakllantirishni takomillashtirishga yo'naltirilgan bir tarbiyaviy vositadir. Jismoniy tarbiya jarayonida organizm funksional va morfologik takomillashtiriladi, harakat ko'-nikmalari, jismoniy harakat sifatlari: chaqqonlik, tezkorlik, egiluvchanlik, chidamkorlik maxsus bilim va ko'nikma bilan shakllanadi [7].

Ommaviy jismoniy tarbiya va sport tadbirlari o'z yo'nalishiga qarab tashviqot-targ'ibot, o'quv-tayyorgarlik mashg'ulotlari va sport musobaqalariga bo'linadi. Tashviqot-targ'ibot yo'nalishining maqsadi talaba, o'qituvchi va ishchi-xodimlarni jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari bilan muntazam shug'ullanishiga, jismoniy tarbiya malakalarini egallashga qaratilgan.

Sport klubning vazifalari:

- a) talaba yoshlarni, professor-o'qituvchilarni, ishchi-xodimlar va ularning oila a'zolarini jismoniy tarbiya va sport bilan muntazam shug'ullantirish va qiziqtirish;
- b) talabalarining sog'ligini mustahkamlash, organizmini chiniqtirish, tashkilotlar a'zolarining doimiy ravishda sog'lom bo'lishini ta'minlash;
- d) rahbariyat bilan bog'langan holda kafedra, yoshlar agentligi, kasaba uyushmasi va boshqa ijtimoiy tashkilotlar bilan birga talabalarining bilimlari, mahorati, ish qobiliyati, ko'nikmalari sifatini oshirish, fuqorolik burchlarini (harbiy xizmatni) bajarishlarini ta'minlash;
- e) ommaviy sog'lomlashtirish, jismoniy tarbiya va sport tadbirlarini o'tkazish;
- f) sport turlari bo'yicha klublar, ma'ruzalar va jamoa birlashmalarini tashkil etish;
- g) jismoniy tarbiya va sport, sog'lom turmush tarzi, jismoniy tarbiya va sport bilan muntazam shug'ullanuvchilarni ommaviy ravishda oliy o'quv muassasalari siyosiy tadbirlarida qatnashishga jalb etish.

Talabalarining jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlariga sarflaydigan vaqti (bir haftada), soatda 1-jadvalda keltirilgan.

1-jadval

Mashg'ulotlarni tashkiliy shakli	O'quv bo'limlari		
	Maxsus	Asosiy	Sport
Darsdagi o'quv mashg'ulotlari	1.20+0.04	1.20+0.001	1.20+0.63
Ertalabki mashg'ulotlar (ertalabki gimnastika)	0.43+0.11	0.88+0.01	1.48+0.02
Mustaqil mashg'ulotlar	0.37+0.03	1.78+0.03	1.9+0.05
Sport shubalaridagi mashg'ulotlar	-	1.30+30	7.9+0.15
Musobaqalarga qatnashish	-	0.67+0.01	5.42+0.06

Talabalar mehnati aqliy faoliyat bo'lib, bilimlarni o'zlashtirish ko'nikmasini hosil qilishga, fan va texnika, ishlab chiqarishning turli sohalarida ishlashni o'rganishga qaratilgan. Har qanday mehnatdagi singari o'qishda ham sog'liqni saqlab turish, yuqori darajada ishchanlik va boshqa sifatlar har tomonlama rivojlanishi uchun hech narsa to'sqinlik qilmasligi kerak. Talabalar mehnatini ilmiy tashkil qilish (MITK) ni baholashda mutaxassislarining fikricha, o'qishga sarf qilinadigan vaqtning bo'sh vaqtga nisbatining ahamiyati muhimdir.

Xulosa va takliflar (Summary and suggestions). Bu xulosalar va takliflar, jismoniy tarbiya va sport sohasidagi pedagogik shart-sharoitlarini tadqiq etishda va rivojlantirishda qo'llaniladigan metodologiyani ta'minlashga yordam berishi mumkin. Bu oliy ta'lim muassasalarida jismoniy tarbiya va sport sohasidagi pedagogik faoliyatning sifatini oshirish uchun samarali va qulay yo'nalishlar yaratishga yordam beradi.

Talaba o'z sog'ligini va jismoniy mashqlarning o'ziga ta'sir intensiv kuzatib borishiga "o'z-o'zini nazorat qilish" deyiladi. Talabani jismoniy rivojlanishini takomillashtirish, uning jismoniy ish qobiliyatini va aqliy qobiliyatini ongli ravishda oshirish tarbiyalashning asosiy shartidir. Maxsus uslub va ko'nikmalar yordamida o'z-o'zini nazorat ("Jismoniy tarbiyaning ilmiy-tabiiy asoslari") qilish jismoniy tarbiya fanining nazariy bilimlari asosida olib boriladi. Talaba o'ziga xos ma'lumotlarni va obyektiv ko'rsatkichlarini, organizmning asosiy fiziologik tarmog'ining faoliyatini o'rganadi sog'liqning muhim alomati talabani kayfiyatini, hol-ahvolini, uyqusining sifatining, o'zgarish xususiyatiga xizmat qiladi va toliqishning boshlang'ich bosqichi (aqliy yoki jismoniy) ushbu alomatlarining o'zgarishiga olib keladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

- (1). O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Qarori, 03.06.2017 yildagi PQ-3031-son. <https://lex.uz/docs/-3226019>
- (2). Покасов В.Ф. Управление качеством образования современной школы (методические материалы). Автор. состав. Ставрополь, 2012, 145 с.
- (3). Гомулина Н.Н. Применение новых информационных и телекоммуникационных технологий в школьном физическом и астрономическом образовании. Дисс. канд. пед. наук, 13.00.02. М., МГПУ, 2003, 332 с.; РГБ ОД, 61:03-13/1698-6.
- (4). Хамидов В.С. Таълим тизимида кескин бурилишга сабаб бўлган 4 дастур ҳақида. «Infocom.uz», Тошкент. 2010, 1-сон, 54–57-бетлар.

(5). Шоштаева Е.Б. Интегральная технология обучения как основа повышения качества образовательного процесса. Автореф. дис. канд. пед. наук, Карачаевск, 2003, с. 23.

(6). Хамидов В.С. Таълим тизимида кескин бурилишга сабаб бўлган 4 дастур ҳақида. «Infocom.uz», - Тошкент. 2010.

(7). Исмоилов, Д.М. (2021). Место междисциплинарной связи в профессиональных компетенциях. Инновации в технологиях и образовании (р. 96–98).

(8). Makhmadalievich, Ismoilov Davron. "Development of methods of scientific knowledge at the modern stage". The 4th International scientific and practical conference "Fundamental and applied research in the modern world" (November 18–20, 2020). BoScience Publisher, Boston, USA, 2020. 1036, p. 2020.

**Maxmanov Ergash Binoqulovich (Qarshi Muhandislik-iqtisodiyot instituti
"Fizika va elektronika" kafedrasi dotsenti (PhD))**

FIZIKADAN AMALIY MASHG'ULOTLARDA BO'LAJAK MUHANDISLARNING KASBIY KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISH

Annotatsiya. Bo'lajak muhandislarning fikrlash xususiyatlarini rivojlantirish zaruriyligi masalasi aniqlashtiriladi. Talabalarni standartlashtirilgan usullar yordamida texnik masalalarni yechishga o'rgatish metodlari va texnikaga oid fizik masalalarni yechish jarayonida hosil bo'ladigan bilim va ko'nikmalar keltirilgan.

Kalit so'zlar: fizika, kasbiy fikrlash, muammoli vaziyatlar.

Махманов Эргаш Бинокулович (доцент кафедры физики и электроники Каршинского инженерно-экономического института (PhD))

РАЗВИТИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ БУДУЩИХ ИНЖЕНЕРОВ НА ПРАКТИЧЕСКИХ ЗАНЯТИЯХ ПО ФИЗИКЕ

Аннотация. Уточнен вопрос о необходимости развития практической компетентности по физике будущих инженеров. Представлены методы обучения студентов решению технических задач с использованием стандартизированных методов, а также знания и умения, которые формируются в процессе решения физических задач, связанных с техникой.

Ключевые слова: физика, профессиональное мышление, проблемные ситуации.

Makhmanov Ergash Binokulovich (Docent, Department of Physics and Electronics, Karshi Institute of Engineering and Economics (PhD))

DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL COMPETENCIES OF FUTURE ENGINEERS IN PRACTICAL CLASSES IN PHYSICS

Annotation. The issue of the need to develop practical competence in physics for future engineers has been clarified. Methods for teaching students to solve technical problems using standardized methods are presented, as well as knowledge and skills that are formed in the process of solving physical problems related to technology.

Key words: physics, professional thinking, problem situations.

Kirish. Bugungi kunda ta'lim muassasalarida fizika fanini o'qitish sifatini oshirish, ta'lim jarayoniga zamonaviy o'qitish uslublarini joriy qilish, iqtidorli o'quvchilarni saralash, mehnat bozoriga raqobatbardosh mutaxassislarini tayyorlash, ilmiy tadqiqot va innovatsiyalarni rivojlantirish hamda amaliy natijadorlikka yo'naltirishga katta e'tibor qaratilmoqda. Shu bilan birga, sohada yechimini topmagan qator masalalar fizika sohasidagi ta'lim sifati va ilmiy tadqiqot samaradorligini oshirishga qaratilgan chora-tadbirlarni amalga oshirish zaruratini ko'rsatmoqda.

Hozirgi kunda hayotimizning turli sohalaridagi o'zgarishlar, ma'naviy, axloqiy va kasbiy qadriyatlarini qayta ko'rib chiqish jarayoni davom etayotgan bir paytda oliy ta'lim muassasalarida mutaxassislar tayyorlashga alohida e'tibor qaratish lozim. Bu, avvalo, talabani fuqarolik va kasbiy kompetensiyalarini shakllantirish, ularning aqliy va ijodiy tafakkuri, madaniyati va axloqini rivojlantirish bilan bog'liq.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili (Literature review). Fizikani o'rganish jarayonida masalalar yechish katta o'rin tutadi. Masalalarni yechish va tahlil qilish fizikaning asosiy qonunlari va formulalarini tushunish va eslab qolish, ularning xarakterli xususiyatlari va qo'llanish chegaralari haqida aniq tasavvur hosil qilish imkonini beradi. Vazifalar moddiy olamning umumiy qonuniyatlaridan amaliy va kognitiv ahamiyatga ega bo'lgan aniq masalalarni yechish uchun foydalanish malakasini rivojlantiradi. Masalalarni yechish qobiliyati dastur materialini o'rganish va uni o'zlashtirishning darajasini baholashning eng yaxshi mezonidir. Har bir fizik masala fizikaning bir yoki bir necha asosiy qonunlari va ularning oqibatlarining muayyan tarzda namoyon bo'lishiga asoslanadi.